

MAUZOLEJ U ŠKRIPU NA BRAČU

Autor: Mate Puljak

Veljača 2026.

U rimsko doba Škrip se razvija kao važno lokalno središte. Arheološki nalazi potvrđuju postojanje rimske arhitekture, uključujući fortifikacije i mauzolej iz 3. ili 4. stoljeća. Mauzolej je malih dimenzija, s uskim ulazom i ograničenim unutarnjim prostorom, što upućuje na to da je mogao sadržavati samo manji, vjerojatno dječji sarkofag. Ne postoje potvrđeni arheološki nalazi velikog sarkofaga unutar objekta. Tko je onda bio sahranjen u megalitskom mauzoleju u Škripu i jesu li ga, uistinu, sagradili Rimljani?

Teoretski se ništa od toga ne može saznati ako koristimo znanstveno priznate metode. Što nam preostaje? Zvijezde, pozicija, nalazi, pokušaj dubokog uranjanja u lokaciju, što u ovom slučaju iziskuje prolazak kroz sve drevne stavke, od pijeteta, iskazivanja privrženosti, respektiranja, posta u dr. Pitao sam kustosicu Andreu Matoković je li itko primijetio da su vrata okrenuta ka savršenom istoku? Kaže ona da vjerojatno nije. Ova je građevina usklađena sa stranama svijeta, s izlascima i zalascima sunca, dakle nije samo grobnica u pitanju, nešto je veće i moćnije. Natpisa nikakvog nema, tek jedno usnulo lice u zidu. Kod Aleksandre Faber sam primijetio da ga je u svom znanstvenom radu ucrtala na istočnoj strani, što je krivo, jer je lice na sjevernoj. Pregledao sam dobro grobnicu, i onu ispod nje. Struka kaže da je prostorija ispod grobnice ustvari dio sistema zatvaranja grobnice koja se, prema njihovom nekakvom viđenju, zatvarala iznutra. Onda bi onaj koji je istu zatvorio izašao kroz prolaz u podu. Znači, ne slažem se s tim. Ovdje je riječ o dvije grobne komore. Prva je bila toliko važna da su na njoj digli drugu ili je služila kao kosturnica. Za izići bi bilo dovoljno napraviti manji prolaz, ovdje je ispod sačuvana cijela prostorija. Alternativa bi bila riznica, jer gdje ima hrama i kulta, tu ima i blaga. Međutim, kada sam ušao u taj mrak, osjetio sam da je bio grob. Navikneš se na onaj osjećaj nelagode kada prođeš masu terena. Dvije stvari za sada znam, a drugi ne znaju; grobnica nije bila zapečaćena skroz kako struka tvrdi. Tu su u krivu. Zašto? Zato što sunce osvjetljava istu 21.3. i 23.9. Ne bi zapečatili da ne uđe. Vrata su postavili na više upravo radi toga. Izračunavajući kut, u toj poziciji savršeno osvjetljavanje grobnice događa se 21.3., dok se djelomično događa 23.9. Na 25.12. sunce izlazi malo južnije i ne osvjetljava unutrašnjost grobnice. Dakle, ovo definitivno nije kršćanska grobnica. Saznati tko je bio unutra biti će teško, ali imam se za što „primiti“. Legenda kaže da su u Škripu pokopane Dioklecijanova supruga Priska i kći Valerija. Prema drugoj predaji Konstancije Klor je pučanku Jelenu, koja je kasnije postala majka Konstantina Velikog, upoznao upravo u Škripu na Braču. Gdje je bio kult tu je bilo i blago kaže cijenjena kustosica. To je točno. Mauzolej je možda i najveća enigma Škripa, i tu su sve opcije otvorene; grobnica ili hram, grobnica i hram, grobnica i grobna komora, hram i riznica. Teško je zaključiti što je u pitanju. Megalitsko čudo koje povezuju s Dioklecijanovom ženom Priscom, čini se da nije dio te priče. Andrea kaže da se uvala podno Škripa zove Spliska i da nema veze sa Splitom, niti s Dioklecijanovom ženom Priscom. Češljajući „svete“ kršćanske toponime Brača i ja sam zaključio da „Spliska“ bez „t“ označava Svetu Prisku, malu mučenicu pod Klaudijem. Iz toga je nastala predaja o carici Prisci. Najveće blago ovoga muzeja nije ipak mauzolej nego kustosica koja ima široko znanje i nije isključiva osoba, što je, uistinu, rijetkost unutar struke.

Kakav je osjećaj ući u nešto ovako drevno? Jeziv. Znači osobno sam neustrašiv, ali ovdje sam stalno osjećao neku prisutnost. Treba još razmišljati o ovome svemu. Osjećaj odgovara onome kojega sam imao u infrastrukturi „Dioklecijanove“ palače, kao i u mnogim rimskim hramovima i grobnicama koje sam vidio po Italiji. No, što je bilo ispod poda „hrama“? Dok sam se uvlačio ispod drvenih stepenica koje vode u gornju komoru, osjetio sam baš neprijatan osjećaj. Blic na novom mobitelu nije htio raditi. Andrea, kustosica, mi je dodala svoj da osvjetlim. Kada sam izašao, blic je radio normalno. Radi se o novom mobitelu *Xiaomi Redmi Note 14 pro+ 5G* koji nema takvih problema.

Bitno je reći da kršteni ovakva mjesta moraju osjećati kao negativna i strašna. Rim je bio poganija, nešto najbliže sotonizmu, štoviše, jedina prava poganija na ovom prostoru. Sve me je ovdje vuklo na dijete. Škrip je najstarije naselje na Braču, s tragovima rimske prisutnosti (vile, nekropole), ali nema sačuvanih pisanih izvora o elitnoj obitelji Salone koja bi tamo pokopala dijete. No, to ništa ne znači.

Osobni doživljaj grobnice

Kada sam došao kući, prebacio sam sve fotografije na laptop, a zatim projektorom i na zid sobe. Sjedio sam tako u mraku pred vratima grobnice, prebacivao stotinjak slika, kada je tekst počeo sam navirati.

Ne znam više koliko je proljeća prošlo otkad sam zadnji put disao zrak. Ali svake godine, kad bi Sunce palo točno na moj prag, i kad bi zraka svjetlosti ušla kroz otvor u zidu kao zlatni mač koji reže tamu, ja bih se probudio. Nije to bilo buđenje tijela, tijelo odavno pripada zemlji. Zovem se, zapravo, bezimeno. Jer ime je ono što vam daju živi. Kad umreš nemaš imena. Kad umreš zvijezde stanu točno tamo gdje su bile kad si rođen, Regul na jugu, Venera kao rana koja sja, Orion već blijedi u sutonu... Sve se vrati u početak, kao da Bog svakog proljeća pokušava ispraviti ono što se jednom dogodilo, kao da me opet vraća mojima. Vidio bih ih tako ispred, kao sjene od svjetla. Majka je uvijek u bijelom, kao da se boji da će tamna tkanina progutati ono malo sunca što je preostalo. Drži svijecu, ali joj svjetlost ne treba, gori ona sama, iznutra... Ruke su joj na grudima, kao da još uvijek može osjetiti težinu mog tijela, onog jutra kad sam bolestan posljednji put spavao u njenom naručju. Na trenutak zatvori oči i prođe joj osmijeh preko lica, onaj stari, kad me uspavljivala i mislila da ne vidim kako plače. To je najljepši smijeh na svijetu jer pripada onima koji su izgubili sve, a opet vjeruju. Otac stoji kraj nje, nepomičan, s očima koje više ne traže ni lijevo, ni desno jer su se davno umorile od nadanja. Vidim kako se svjetlost razlijeva po njihovim licima, a kroz mene prolaze mirisi: cvijeća iz vrta, majčine privrte posute šećerom, proljetne trave... Svega što sam za života volio. Ja im prilazim. Pokušavam ih dodirnuti. Ali moje ruke prolaze kroz njih kao kroz maglu. Ne osjećam toplinu, samo svjetlost koja se razbija o njihovu tugu. Kažem im: „Tu sam.“ No, moj glas ne prolazi granicu svijeta. Od mene ostaje samo šapat vjetra koji dodirne majčinu kosu i na trenutak je pomakne kao da sam to ja učinio. Ona zastane. Okrene se prema vratima grobnice. Znam da osjeća, ne zna što, ali srce...Srce želi k meni. Kad zraka sunca pogodi moj lik u kamenu, ja na trenutak

oživim. Svjetlo mi iscrtava lice, oči, usne. Tada ih vidim jasnije: svi su tu djed, rodbina, ljudi iz sela...Neki plaču, neki šute. Za njih sam sjećanje, ali ja sam tu, među njima, zašto me ne vide? Gledam kako svjetlost silazi po zidu, i znam da imam samo nekoliko minuta dok se ne povuče, dok Sunce ne prođe vrhunac i ne sklizne dalje, u svijet koji ih čeka, a mene ostavlja samog. Kad Sunce krene nazad, kad se zraka povuče iz mog kamenog doma, ja se vratim u tišinu. Ali ne osjećam tugu. Samo mir. Ponekad sam poželio da mogu zaplakati, ali ovdje suze ne postoje. Postoji samo tama i njena težina. A ona boli više nego bilo koji plač. Zato suza ni nema. Majka uvijek ostane posljednja. Kad svi odu, spusti se pred moj mali sarkofag, dodirne kamen i šapće moje ime. To je trenutak kad vrijeme stane. Ja sjednem kraj nje, kao nekad. Naslonim glavu na njeno rame, ali ona to ne zna. Samo uzdahne dublje, kao da ju je nešto lagano dotaknulo. U tom majčinom uzdahu živio sam cijelu iduću godinu. Kad bi Sunce prošlo, i grobnica opet postala tamna, ja bih se vraćao unutra. Legao bih na hladan kamen, i čekao. Znao sam da će opet doći; majka, otac, svjetlost, i proljeće...Ja više ne rastem, ali sam prerastao tugu. Dođi i ti dvadesetprvog marča jer to nije samo još jedan običan dan. To je Božja milost meni, usnulom dječaku. To je trenutak kada sam ih mogao vidjeti, a oni mene nisu. I do idućeg marča, to je bila moja vječnost. Nisam ja sahranjen u grobnici. Oni su sahranjeni u vremenu. A ja sam slobodan. Ja više ne čekam proljeće...Proljeće čeka mene, da se pojavi. Smrt nije suprotnost životu. Smrt je trenutak kad život prvi put vidi sam sebe. Poslušajte me, vi koji još dišete između svjetlosti i sjena. Ja nisam duh da vas plašim, ni svetac da vam propovijedam. Ja sam samo dijete koje je davno otišlo, i koje svake godine gleda kako svjetlost opet dotiče svijet i vidi kako se ljudi sve više odmiču od nje. Ne čekajte da izgubite nekoga da biste shvatili koliko je svaka sekunda sveta. Ne prolazite ispod sunca kao da ga nema. Ono svakog jutra otvara vrata neba samo zbog vas. A vi prolazite pognutih glava... Vidim vas, trčite, žurite, kupujete, dokazujete, ispravljate, a sve više zaboravljate gledati jedni druge u oči. U moj svijet ne može ništa od vaših titula, ni moći, ni strahova. Samo ono što ste voljeli ostaje. Samo ono što ste oprostili svijetli. Samo ono što ste izrekli iz srca nastavlja da živi. Ja sam nekad bio dijete koje se igralo i vjerovalo da je svijet beskraj. Sad znam da beskraj ne leži izvan nas, on leži u našoj sposobnosti da vidimo čudo u običnom danu. U mirisu kruha i one majčine privrte. U dodiru ruke. U svjetlosti koja prođe kroz prozor i na trenutak oboji zid zlatnom...Zato, kad se ujutro probudite, zastanite. Otvorite oči prema nebu. Pogledajte ga! To je isto ono sunce koje je svakog marča ulazilo u moju kuću. To sam ja, i sva izgubljena djeca svijeta. Moj najveći strah, još otkad sam legao, nije bio mrak. Nije ni hladnoća, ni samoća, ni tišina koja traje stoljećima. Moj najveći strah bio je zaborav. Da jednog proljeća više nitko neće doći. Da će se Sunce spustiti na moj mauzolej, a vrata nitko neće otvoriti. Jednog dana su došli dušmani. Gledao sam sve. Nisam mogao ništa. Kuća mi je ranjena, vrata su razvaljena, pukotine su prošarale zidove. Kostii su moje razbacali. I Sunce, kad je idućeg proljeća došlo, više nije ulazilo kao prije. Zraka je padala ukrivo, lomila se o ruševinu, gasila se u prašini... Nitko od mojih tog marča nije došao. I dugo, dugo nije bilo nikog. Ulaz je zaboravio gdje se nalazio. I onda, jednoga proljeća, kad sam već mislio da je Sunce zaboravilo put, pojavila se zraka, a s njom i glas. Tih, ali čist. Djeca

su pomakla kamenja s ulaza. Čuo sam gdje govore: „Vidite unutra je nekakvo sklonište, ko da netko unutra još živi.“ I tada se svjetlost vratila. Zraka se slomila o kamen, ali je pronašla put kroz pukotinu, i dotaknula moje lice. Dane sam provodio s tom djecom, a onda je došla teška bolest. Ni oni više nisu dolazili. I mom je grobu trajno oduzeto sunce. Postao je dio veće kuće. I živio sam tako. Zatvoreniji nego ikada. I dan danas živim. Nego reci mi, kad si već tu, sija li još vani sunce?

„Sija mali prijatelju!“

NAPOMENA: Za proučavanje ove teme preporučujem članak Faber/Nikolanci: *Škrip na otoku Braču*, 1985. Mišljenja sam kako se radi o mauzoleju koji je podignut na veoma važnom starijem ukopnom mjestu. Temelji građevine nisu reprezentativni kao sama građevina, niti su u skladu s rimskim inženjerskim poduhvatima toga doba. Zašto bi mauzolej bio podignut na starijem ukopu? Je li stariji ukop bio toliko važan? Potječe li on iz vremena kasne bronce u koju, po meni, treba staviti megalitski bedem? Je li ovaj mauzolej ispravno datiran u 3./4. stoljeće? Što ako nije u pitanju Rim? Što ako su mauzolej sagradili Grci na predajno važnom mjestu? Mnogo je pitanja koja treba riješiti. No, ne mogu se oteti dojmu da je ovdje mnogo veća i starija priča nego se službeno smatra.

Mauzolej predstavljaju tri izvana vidljive sekcije. U donjoj je podzemna kripa, gornje dvije su mauzolej. Ulaz je iz zgrade u kojoj je smješten muzej.

Megalitski bedem je obrađen u posebnom radu

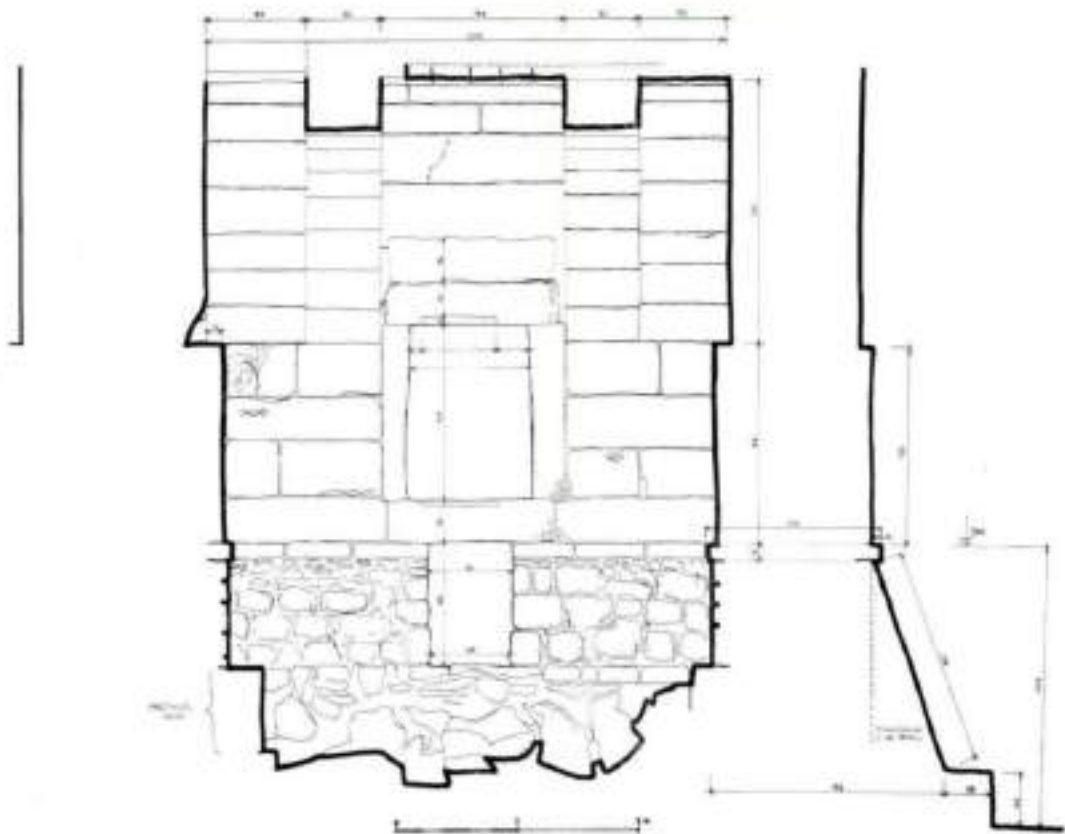

Skica iz Faber /Nikolanci prikazuje krivo ucrtano lice na istočni zid mauzoleja. Ono se nalazi u lijevom kutu sjevernog zida.

20 Prizjek S—T mauzoleja s pogledom na vrata celine i na površini čela; U lijevom uglu mali reljef. (A. Faber — S. Machinolo)
N—S section through the mausoleum with the view to the cella-door and the side exit. In the left corner, a small relief can be seen.

Donja kripta

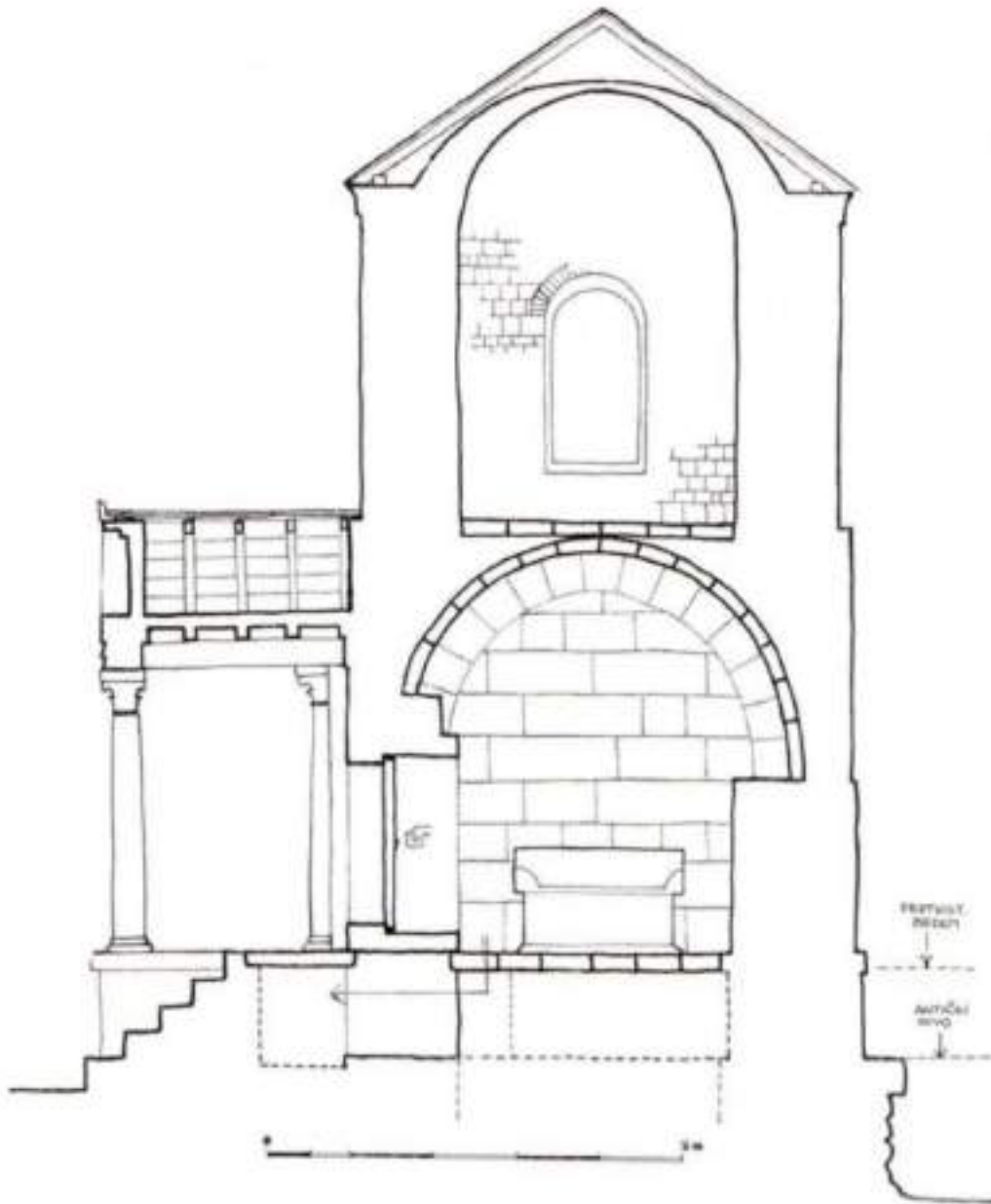
Mogući stupovi mauzoleja ispred privatne kuće i crkve

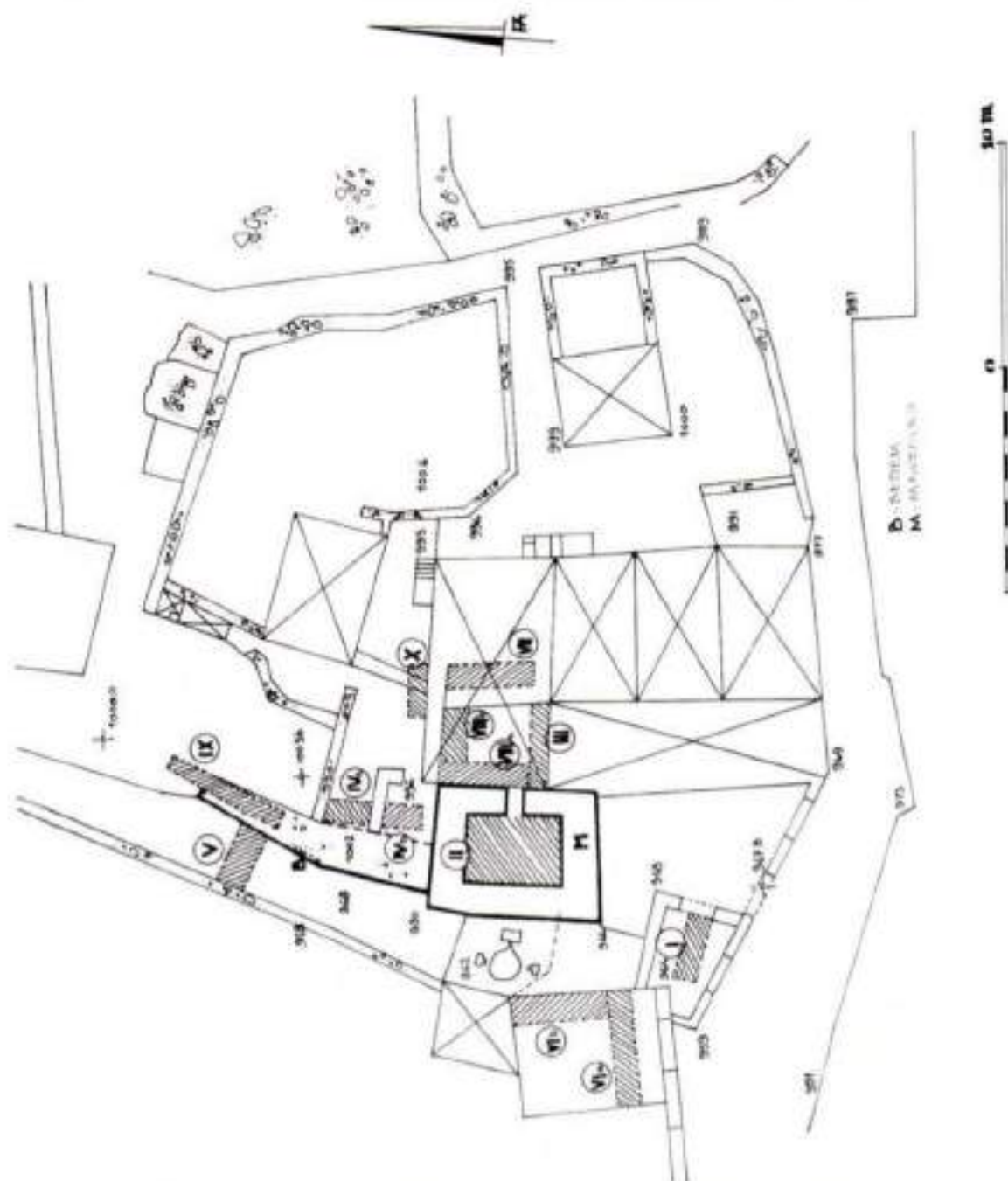

Skica mauzoleja s vidljivim stupovima

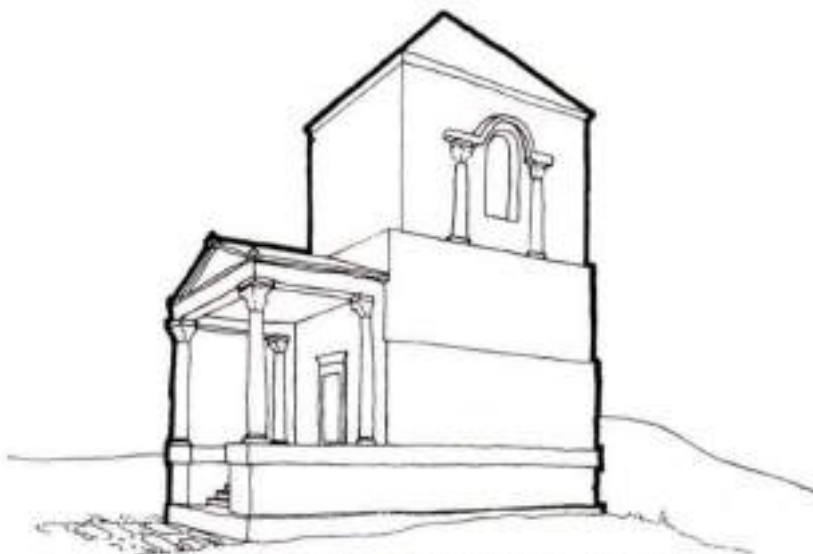
A. Faber — M. Nikolac: Škrpilj na otoku Braču, Prilozi 2, 1—38 (1985)

*14 Presjek rekonstrukcije mauzoleja (A. Faber — D. Brajuka)
Section of the mausoleum, reconstructed.*

4 Tlocrt starog dijela naselja sa zapadnim zidinama i kulom Radojković (antičkim mauzolejom). Rasterom su označene sonde i iskopi (A.F.)
 Ground-plan of the old part of the settlement with western walls and Radojević tower (Roman mausoleum). Marked are excavation trenches.

15 Skica rekonstrukcije mauzoleja (A. Faber — D. Brajuka)
Reconstruction of the mausoleum.

Izvor fotografije: Faber, Nikolanci; nav.dj.

Izvor fotografija: Faber, Nikolanci; nav.dj.

